

ДУАЛЬНА СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ: АНАЛІЗ ДОСВІДУ

Висвітлюються особливості дуальної системи професійного навчання Німеччини, переваги від її впровадження для усіх сторін-учасників, можливості застосування її елементів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти України та аналізується перший досвід такої роботи.

Ключові слова: дуальна система професійного навчання, професійна компетентність, професійна кваліфікація.

Татьяна Пятничук

ДУАЛЬНАЯ СИСТЕМА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ: АНАЛИЗ ОПЫТА

В статье отражены особенности дуальной системы профессионального обучения Германии, достоинства от ее внедрения для всех сторон-участников, возможности применения ее элементов в заведениях профессионального (профессионально-технического) образования Украины и анализируется первый опыт такой работы.

Ключевые слова: дуальная система профессионального образования, профессиональная компетентность, профессиональная квалификация.

Tetyana Pyatnichuk

DUAL SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING: ANALYSIS OF EXPERIENCE

The article reflects the features of the dual system of vocational training in Germany, the dignity from its implementation for all parties involved, the

possibility of applying its elements in the institutions of professional (vocational) education in Ukraine and analyzes the first experience of such work.

Keywords: dual system of professional education, professional competence, professional qualification.

Країни з розвинутою ринковою економікою переконують у прямій залежності темпів економічного розвитку, модернізації виробництва, його конкурентоспроможності на світовому ринку від рівня професійної підготовки кадрів. Стабільний процес розвитку сучасного суспільства тісно пов'язаний із швидкими змінами національних систем освіти, зокрема, виникненням нових концептуальних підходів до організації, змісту та методів навчання, концептуальних розробок професійної освіти. У країнах ЄС склалися свої системи професійного навчання та їх державне регулювання. У Німеччині вона є особливою у порівнянні з системами інших країн, але високою конкурентоспроможністю підприємств на світовому ринку; відносно низьким молодіжним безробіттям національна економіка та суспільство Німеччини завдячують саме дуальній системі професійного навчання.

Мета статті полягає в аналізі особливостей та переваг дуальної системи професійного навчання Німеччини та можливостей застосування її елементів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти України.

Визначною рисою дуальної системи Німеччини є тісний зв'язок між професійною освітою, роботодавцями, профспілками та урядом. Кожен учасник має визначене коло обов'язків та функцій.

Головною функцією держави є координація і забезпечення законодавчої бази. Федеральний уряд розробляє концепції підготовки за професіями в рамках дуальної системи, затверджує перелік професій, яких потребує професійна освіта на загальнодержавному рівні, гарантує підготовку робітників з урахуванням основних принципів, узгоджених з галузями і Федеральними землями (Länder), та виключно відповідно до норм,

затверджених Федеральним урядом. На федеральному рівні в Німеччині прийнято Закони «Про професійну освіту», «Реміснича підготовка», «Директива про придатність інструкторів», які регулюють взаємовідносини учня з підприємством і освітньою установою. У федеральному уряді Німеччини за вирішення спільних питань політики у сфері професійної освіти і навчання відповідає Федеральне міністерство освіти і наукових досліджень (BMBWF).

Підприємствам у рамках дуальної системи належить головна роль: вони здійснюють відбір учнів, укладають з кожним з них договір, який визначає: мету навчання, вид трудової діяльності після закінчення навчання, спосіб, зміст, початок та тривалість навчання, навчальні заходи поза підприємством, тривалість робочого дня, тривалість випробувального терміну, розмір та терміни виплати зарплати, тривалість відпустки, умови, за яких договір може бути розірваним. Прийом учнів відбувається після екзамену і спеціального тестування, вивчення атестату, бесіди з психологом, перевірки на «соціальне співробітництво». Роботодавці визначають потребу у кваліфікованих робітниках та формують замовлення на їх підготовку.

Торгово-промислові палати здійснюють нагляд за виробничим навчанням, проведенням іспиту та присвоєнням робітничої кваліфікації, реєструють договори про виробниче навчання й зобов'язані встановлювати, чи має підприємство кадри й умови для забезпечення повноцінного навчання.

Профспілки беруть участь у регулюванні системи професійної освіти і навчання.

Професійно-технічні училища (професійні школи) виконують допоміжну функцію, на їх базі здійснюється теоретична підготовка. Мета навчання – забезпечити широку професійну компетентність учнів, передати їм знання та вміння, необхідні для кваліфікованої професійної діяльності [3].

Дуальна професійна освіта в Німеччині здійснюється упродовж 2-3,5 років та характеризується такими показниками: 55,7% учнів однієї вікової групи починають дуальне навчання, 44,2% закінчують його (1,4 млн учнів); у

країні 327 офіційно визнаних професій; 5,4% всіх зайнятих на виробництві – учні; високий рівень зайнятості (тільки 5% випускників професійних коледжів шукають роботу в порівнянні з 20% без професійної освіти); 43,8% учнів працюють за спеціальністю після завершення освіти; середня оплата праці під час професійного навчання складає 795 €/міс. [3].

Сьогодні 20,7% німецьких підприємств беруть участь у професійному навчанні в системі дуальної професійної освіти, в основному малі і середні підприємства (438 тис. з 2,1 млн). Вони навчають більше 500 тисяч нових учнів щорічно і приймають на роботу 66% випускників після завершення навчання; інвестують в середньому 18 000 € на учня в рік (з цього 62% на оплату праці учнів); загалом вкладають 7,7 млрд € у професійну освіту (загальні чисті витрати; витрати бруто = 25,6 млрд €). Водночас 76% інвестицій амортизуються завдяки трудовому внеску учнів упродовж навчання на робочих місцях підприємств.

Держава вкладає кошти у розвиток дуальної системи професійної освіти:

- витрати державного бюджету складають 5,4 млрд € на рік;
- 2,9 млрд € на 1600 коледжів;
- 2,5 млрд € на управління, моніторинг і підтримку.

Результати професійної освіти за дуальною системою Німеччини мають значний позитивний вплив для усіх сторін-учасників.

Учні: набувають професійної кваліфікації та компетентності для роботи і трудової діяльності; отримують оплату праці в період професійного навчання; навчаються в реальних робочих умовах на виробництві (використовують машини, установки, робочі процеси тощо); ідентифікують себе з підприємством і обраною спеціальністю; набувають кваліфікацію для подальших освітніх планів.

Роботодавці: отримують компетентних фахівців, які точно відповідають вимогам підприємства (в порівнянні зі сторонніми кандидатами); підвищують продуктивність і якість послуг і продукції;

досягають в середньостроковій перспективі більшої віддачі на вкладений капітал в результаті своїх освітніх зусиль; беруть участь у розробленні стандартів професійної освіти; економлять на витратах на підбір і перенавчання персоналу; вносять свій внесок в соціальну відповідальність бізнесу.

Держава: набуває політичних переваг завдяки позитивному впливу дуальної системи професійної освіти на економіку і суспільство; забезпечує потреби виробництва в спеціалістах за участю бізнесу; завдяки участі усіх сторін має надзвичайно здатну до модернізації систему професійної освіти; може ефективно управляти професійною освітою і забезпечувати її якість; підсилює формалізоване співробітництво з бізнесом завдяки регулюванню виробничого навчання; завчасно отримує сигнали про тенденції в економіці і на ринку праці.

Суспільство отримує міць економіки і конкурентоспроможність продукції; гармонізацію попиту і пропозиції робочої сили (роботодавці і працівники); соціальну та економічну інтеграцію молоді [3].

В Україні зроблено перші кроки з упровадження елементів дуальної системи підготовки кваліфікованих робітників. Закон України «Про освіту» визначає: дуальна форма здобуття освіти – це спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти (в інших суб'єктів освітньої діяльності) з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації, як правило, на основі договору [1, стаття 9].

На переконання Голови Ради Федерації роботодавців України Дмитра Олійника, професійне навчання повинно здійснюватися за програмами підготовки, які відповідають вимогам роботодавців, адже саме вони формують вимоги до кваліфікацій. Навчання у закладах освіти має здійснюватися за програмами, розробленими на основі професійних стандартів та спільно з роботодавцями, як для здобуття повної кваліфікації, так і за окремими короткими програмами для потреб конкретних

підприємств. У такий спосіб роботодавці мають реальні важелі впливу на вирішення питання, яким чином здійснювати професійну підготовку на рівні навчального закладу і регіону [6].

З метою створення умов для якісної підготовки конкурентоспроможних робітників, здатних задовольнити вимоги загальнодержавного та регіональних ринків праці, забезпечення гнучкості та мобільності організації навчально-виробничого процесу, оновлення змісту освіти МОН України наказом № 916 від 23.06.2017 р. затвердило впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітничих кадрів та перелік закладів (49) для упровадження упродовж 2017-2020 років [2]. Цим наказом передбачено створення закладами професійної (професійно-технічної) освіти необхідних умов для проведення професійно-практичної підготовки здобувачів в умовах виробництва з використанням елементів дуальної форми навчання спільно з об'єднаннями роботодавців, підприємствами, установами, організаціями-замовниками робітничих кадрів.

У рамках виставки «Сучасні заклади освіти – 2018» у роботі науково-практичного семінару «Співпраця з роботодавцями щодо формування професійної компетентності та впровадження елементів дуальної системи» закладами професійної (професійно-технічної) освіти різних регіонів України висвітлено перший досвід роботи з цього напрямку.

Так, у державному навчальному закладі «Запорізьке машинобудівне вище професійне училище» для навчання по професії «Токар» упроваджувались такі елементи дуальної системи: укладено угоду між училищем та підприємством АТ «Мотор Січ»; надано учнівських робочих місць відповідно до програм виробничого навчання і практики – 45; роботодавцем забезпечено учнів спеціальним робочим одягом, взуттям та іншими індивідуальними засобами захисту (спецодяг, індивідуальні засоби захисту (окуляри)); здійснювалась оплата заробітної плати учням за випуск реальної продукції виробництва – більше 160 грн.; роботодавці беруть участь у професійній орієнтації молоді на робітничі професії (профорієнтаційний

проект «START PROFІ. Обирай. Вирішуй. Дій»; «Марафон робітничих професій»; спільна профорієнтаційна робота в школах міста та області) [5].

У м. Києві професійне навчання з елементами дуальної системи у 2017 році має наступні результати:

– укладено 69 угод між 9-ма училищами та підприємствами (зокрема, по будівельним професіям: ТОВ «Будівельно-фінансова компанія ПАРТНЕР ЛТД», ТОВ «Виробнича фірма «МБТС», СМУ № 5, ПАТ «Трест Київелектромонтаж», ТОВ «Елітспецбудгруп», ТОВ «Фінансовий будівельний холдінг», ТОВ «Північно-Український Будівельний Альянс», ТОВ «Металтехресурс»; по професії «кухар» - із КГХ ДП «Антонов», ТОВ «Сушия»; по професії «крavecь»: із ПАТ ШФ «Воронін», ТОВ «ВТК «Глобал Швейсервіс»);

– підприємствами надано 296 учнівських робочих місць відповідно до програм виробничого навчання і практики;

– роботодавці забезпечували учнів спеціальним робочим одягом, взуттям та іншими індивідуальними засобами захисту на суму 53973 грн. (робочі костюми, комплекти будівельних рукавиць, захисних окулярів та монтажних касок);

– заробітна плата учнів за випуск продукції на виробництві склала близько 600 тис. грн.

– 32 роботодавці подали заявки училищам на підготовку кадрів з елементами дуальної форми навчання з 01.09.2018 р.[5].

Упровадження елементів дуальної системи підготовки кваліфікованих робітників у Сумській обл. має такі результати: у роботі взяли участь 6 закладів професійної (професійно-технічної) освіти із навчання по 7-ми робітничих професіях (143 учні), укладено тристоронні договори з 20-ма підприємствами (зокрема, найкрупніші – ТОВ Науково-виробниче об'єднання «Червоний металіст», відокремлений підрозділ ремонтно-експлуатаційне вагонне депо Конотоп, філія «Південно-Західна залізниця» ПАТ

«Укрзалізниця»). Результати підготовки у I-му семестрі 2017-2018 навчального року показують:

- підвищення рівня навчальних досягнень учнів;
- складання навчальних планів і програм відбувається з урахуванням пропозицій роботодавців, що дає уможливлене отримання учнями знань, передусім пов'язаних з виробництвом. Результат – кваліфікація майбутніх фахівців відповідає професійним стандартам, що діють на підприємстві;
- майбутній робітник безпосередньо на робочому місці отримує професійні навички, уміння, формується його професійна компетентність компетентності. Результат – учень підготовлений до роботи на виробництві та вмотивований на виробничу діяльність;
- учні знайомляться з нормами корпоративної культури на практиці і засвоюють їх;
- підприємство економить на кадровому рекрутинзі. Результат – учні закладів працевлаштовуються на підприємстві, де проходили навчання і практику;
- кадрові служби підприємств здійснюють менше помилок – за час тривалої практики реально визначаються сильні і слабкі сторони учнів [5].

Дуже цікавою та показовою є робота по упровадженню елементів дуальної системи у закладах професійної освіти Донецької області. Так, Краматорське вище професійне училище уклало угоду з ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» по підготовці верстатників широкого профілю. Підприємством:

- надано 109 робочих місць;
- забезпечено доступ учнів до сучасної техніки, забезпечено використання інноваційних технологій (сучасні надвеликі преси для обробки багатотонних розпечених заготовок; величезна нагрівальна піч; ливарний цех для виплавлення заготовок з металу для подальшого виготовлення з них деталей гігантських машин, корабельних двигунів на потужних токарних та

фрезерних верстатах з комп'ютерним керуванням; прокатний стан для обробки великих плоских заготовок з металу);

– безоплатно передано училищу верстати на суму 343,2 тис. грн. (5 токарно-гвинторізних; 1 горизонтально-фрезерний; 3 вертикально-фрезерних; 1 плоскошліфувальний);

– оплата праці учнів у 2017 р. склала 187,6 тис. грн., за 2 місяці 2018 р. 35,5 тис. грн.

На думку НМЦ ПТО у Донецькій області, дуальна система може стати саме тим поштовхом, який необхідний українській професійній освіті для підвищення якості навчання, її відповідності державним та світовим стандартам і запитам сучасного ринку праці. Основними передумовами для цього процесу є наступні:

- відсутність державних фінансових можливостей для модернізації матеріально-технічної бази державних закладів професійної освіти (особливо це стосується гірничо-видобувної, металургійної, машинобудівної, транспортно-будівної, енергетичної та інших важких, високовартісних галузей промисловості України);

- наявність можливостей у потужних підприємств України проводити професійне навчання майбутніх робітників на своєму сучасному, працюючому обладнанні, відповідно до конкретних вимог та діючих стандартів;

- дуже важливим є і те, що на робочому місці надаються конкретні знання та навички, які вимагає технологічний процес підприємства, а після його працевлаштування не витрачається час на адаптацію до професії та підприємства;

- одним з головних досягнень професійного навчання безпосередньо на виробництві є швидка модернізація змісту освіти відповідно до змін виробництва, технологій та процесів, модернізації обладнання, чого не може собі сьогодні дозволити жоден навчальний заклад України [5].

Основними проблемами упровадження елементів дуальної системи освіти у професійну підготовку, характерними для усіх закладів професійної (професійно-технічної), є:

- відсутність навчально-методичної підготовки наставників підприємства, які проводять навчання учнів;

- недостатня зацікавленість роботодавців у фінансуванні підготовки кваліфікованих робітників;

- неповна відповідність видів робіт, що виконуються учнями на підприємствах, змісту робочих навчальних програм;

- учасниками запровадження можуть бути лише постійно функціонуючі підприємства;

- проблемною є підготовка учнів з інтегрованих професій;

- по професіях, які складаються з багатьох видів робіт, готувати за дуальною системою складно;

- навчання учнів робітничих професій з паралельним отриманням повної загальної середньої освіти ускладнено. Реалізація вимог виконання стандарту загальної середньої освіти ускладнює можливості підприємств;

- працівники підприємств, які залучаються до навчання учнів ПТНЗ, не володіють знаннями методики, Положення про організацію навчально-виробничого процесу;

- система потребує напрацювання методичних рекомендацій з досвіду учасників процесу формування професійної компетентності за дуальною формою навчання,

- у фінансуванні всіх витрат професійної підготовки має враховуватися роль роботодавців, які повинні брати участь у соціальному (економічному) партнерстві із закладами освіти.

Усі заклади-учасники експерименту з упровадження елементів дуальної системи підкреслюють необхідність удосконалення законодавчої бази, зокрема, потребують доопрацювання:

- Закон про професійну (професійно-технічну) освіту;

- «Положення про організацію навчально-виробничого процесу у професійно-технічних навчальних закладах»;
- Постанова Кабінету Міністрів № 992 від 07.06.1999 р. «Про затвердження Порядку надання робочих місць для проходження учнями, слухачами професійно-технічних навчальних закладів виробничого навчання та виробничої практики»;
- Положення про впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників.

Потребують удосконалення:

- договір про дуальну форму навчання між підприємством та училищем;
- тристоронній договір між підприємством, учнем і училищем.

Безумовно необхідним є розроблення нормативних документів (на державному рівні) щодо мотивації роботодавців до співпраці з закладами професійної (професійно-технічної) освіти.

Підсумовуючи, зазначимо, що позитивні результати роботи закладів професійної (професійно-технічної) освіти переважають та переконують у необхідності її продовження. Маємо впевненість у тому, що і проблеми поступово вирішуватимуться у процесі цієї роботи. Сьогодні уже більше 200 закладів мають намір (подали заявки) починати 2018-19 навчальний рік з використанням елементів дуальної системи навчання у професійній підготовці робітників з понад 300 професій.

Отже, вже перший досвід упровадження елементів дуальної системи у професійну підготовку робітничих кадрів України засвідчує значний позитивний вплив такого підходу на формування професійної компетентності майбутніх робітників. Дуальна система уможливорює постійне оновлення змісту професійної освіти, удосконалення навчальних програм та планів, орієнтована на ринок праці та тісно пов'язана з ним, надає змогу педагогічним працівникам удосконалювати професіоналізм.

Література

1. Закон «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Наказ МОН України № 916 від 23.06.2017 р. «Про впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників». <https://osvita.ua/legislation/proftech/56443/>.
3. Отчет данных в области профессионального образования BIBB (2015). Федеральное статистическое управление. Кіев, Juli 2015. http://ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2016.06.14-15_NORDMETALL/BildungD_2016.pdf. Кіев, Juli 2015.
4. Federal Institute for Vocational Education and Training (BIBB). <https://www.bibb.de/en/461.php>.
5. «Про звітування щодо впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників у 2017 р.». Лист ДПО МОН України від 12.02.2018 № 3-148.
6. Реформування професійної освіти - передусім пріоритет роботодавців. Дмитро Олійник. <http://fru.ua/ua/events/fru-events/dmytro-oliinyk-reformuvannia-profesiinoi-osvity-peredusim-priorytet-robotodavtsiv>.